

צדק חלוקתי – סדנת לימוד

בעיה חברתית-הגדרה:

בעיה חברתית קיימת כאשר מספר משמעותי של אנשים או כמה אנשים בעלי חשיבות חברתית רבה רואים פער בלתי רצוי בין ערכים או אידיאלים לבין המציאות החברתית, ואנשים אלה מאמינים שאפשר לצמצם או לסגור את הפער ע"י פעולות משותפות.

הבעיה החברתית בה נעסוק:

חלוקה לא הוגנת של משאבים המשותפים לכלל הציבור בישראל.

טקסט פותח:

עיבוד מתוך: "צדק חלוקתי בישראל"-עורך מנחם מאוטנר 2000.

"הזכות לשוויון היא מזכויות האדם החשובות ביותר והוכרה כזכות יסוד בישראל כבר במגילת העצמאות... חמישים שנה לאחר ההכרה העקרונית הזו, ישראל היא אחת המדינות הבודדות במערב שלא עיגנו בחוק את זכותו של אדם לשוויון בכל תחומי חייו." ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם – זכויות האדם בישראל לאור סעיפי ההכרזה: רצוי ומצוי. האגודה לזכויות האזרח בישראל (1998).

מאוטנר מצביע על צמצום מחויבותה של המדינה בשנים האחרונות, בהבטחת זכויות חברתיות כדיוור, חינוך, בריאות, עבודה ורמת מחיה מינימלית.

בנוסף העבירה המדינה בתחומים רבים את ההגה לפיתוח כלכלי וחברתי למגזר העסקי, בד בבד עם צמצום בתקציבים, מהלך שיוצר פער בשרות שיקבלו אזרחים שונים במדינת ישראל בתחומים כגון חינוך ובריאות. הפערים הם בין מעמדות חברתיים, בין אשכנזים לספרדים ובין יהודים למיעוטים הערבים.

עם יציאתה של המדינה מתחומים סוציאליים שהיו בעבר נחלתה הבלעדית, החלה פריחה אדירה של עמותות וארגונים פרטיים וקבוציים הדואגות לאוכלוסיות מוחלשות במדינה בהיבטים שונים, כולל היחלצות לעזרת חולים שידם איננה משגת.

נקודה לדיון: כיצד באה לידי ביטוי שאלת השוויון בסוגיית החלוקה של משאבי מדינה, כגון: גז, חול-ים, מלח, חופים ועוד?

החוק המקראי:

שמות כ"ג: י' - י"א

וְשֵׁשׁ שָׁנִים, תִּזְרַע אֶת-אֲרָצְךָ; וְאִסַּפְתָּ, אֶת-תְּבוּאָתָהּ. וְהַשְּׁבִיעֵת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ, וְאָכְלוּ אֲבִיבֵי עֵמֶךָ, וַיִּתְּרֶם, תֹּאכַל חֵיַת הַשָּׂדֶה; כֹּן-תַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ, לְזִיתְךָ.

ויקרא כ"ה: א' - כ"ד

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כַּרְמְךָ וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעֵת שִׁבְתָּ שְׂבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שִׁבְתָּ לָהּ שְׂדֶךָ לֹא תִזְרַע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמַר. אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֵת עֲנְבֵי נִזְיֹרְךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבִתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ. ... וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יוֹשְׁבֵיהָ יוֹבֵל הוּא תִהְיֶה לָכֶם וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבוּ. ... וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכַר לְצַמְתָּת כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עַמְדִי. וּבְכָל אָרֶץ אַחֲזַתְכֶם גְּאֻלָּה תִתְּנוּ לְאָרֶץ.

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מה מצווה הטקסט המקראי את החקלאי היהודי? מדוע?
2. מהו "המשאב" המשותף לכלל הציבור על פי הטקסט המקראי?
3. מהו מנגנון החלוקה אותו מצווה התורה?
4. באיזה אופן מבטיחה ההלכה היהודית חלוקה צודקת של משאב זה? מהם היתרונות והחסרונות של המנגנון שהיא מציעה?

החוק הישראלי:

מסקנות הוועדה לבחינת המדיניות הפיסקאלית בנושא משאבי נפט וגז בישראל (ינואר, 2011):

"פעילות החיפוש וההפקה של מאגרי גז בישראל נעשית על ידי תאגידים פרטיים, ישראליים ובינלאומיים. ההוראות וההסדרים לעניין פעילות זו קבועים בחוק הנפט התשי"ב (1952).

החוק קובע כי לא יפיק אדם גז טבעי אלא על פי שטר חזקה.

חזקה- החזקה מקנה זכות ייחודית לחפש ולהפיק נפט/גז בשטח החזקה כל ימי תוקפה בכפוף לתקנות חוק הנפט [...] בעל רשיון שהגיע לתגלית, כלומר הוכיח הפקה מסחרית בשטח הרישוי [...] זכאי לקבל מאת הממונה על הנפט שטר חזקה. [...] בעל החזקה חייב להתחיל בקידוחי פיתוח תוך שישה חודשים מיום שניתן לו שטר החזקה ותוך שלוש שנים

עליו להתחיל להפיק נפט/גז בכמויות מסחריות. תקופת החזקה היא לשלושים שנה והיא ניתנת להארכה לתקופה נוספת של עד עשרים שנה.

[...] לאחר תחילת ההפקה חברות הנפט/גז מוכרות בעצמן את הנפט/גז המופק ומעבירות למדינה תשלומים בגין ניצול אוצרותיה בהתאם לדין המקומי ובאמצעות תמלוגים ומיסים ייעודים מהכנסות ורווחים של אותן החברות".

שאלות מנחות לקריאת הטקסט:

1. מהם המנגנונים החוקיים המבטיחים חלוקה הוגנת של משאבי מדינה? (מיסים ותמלוגים ומנגנון החזקה)?

2. האם לדעתכם די במנגנונים אלו בכדי להבטיח חלוקה צודקת של משאבי מדינה?

הצעת חוק השלכות חלוקתיות בחקיקה, התשע"ד-2014.

בשנים האחרונות אנו עדים לחדירה הולכת וגוברת של נושא הצדק החלוקתי אל תוך השיח הציבורי בישראל. ככל שנושא הצדק החלוקתי חודר אל תוך השיח הנורמטיבי, כך הולכת וגוברת הדרישה הציבורית לפעולה בנושא, ודוגמה בולטת לכך היא אירועי המחאה החברתית של קיץ 2011. הציבור בישראל דורש "צדק חברתי" שהוא למעשה – צדק חלוקתי, קרי: חלוקה שוויונית יותר של משאבים ציבוריים ושל ההכנסות [...].

בעוד שנושא הצדק החלוקתי הולך ומתבסס בשיח הציבורי, הוא כמעט שאינו זוכה לייצוג בפעולותיהם של מקבלי ההחלטות בישראל, ובכללן בתהליך החקיקה. הפער בין הדרישה הציבורית לצדק חלוקתי לבין היחס המועט שלו זוכה הנושא בפעולות הממשלה והכנסת מחרף את תחושת התסכול הציבורי במדינה. הצעת החוק נועדה לתקן את המעוות באמצעות מתן ביטוי לנושא הצדק החלוקתי בתהליך החקיקה של הכנסת [...].

כבר כיום ישנה התייחסות לנושא הצדק החלוקתי בחקיקה בישראל. נושא זה בא לידי ביטוי בתכנית הכלכלית הנלווית לתקציב המדינה... ואולם, ישנם מגוון נושאים שבהם נושא הצדק החלוקתי בולט פחות, אך לחקיקה בנושאים אלו יש השלכות פוטנציאליות כבדות משקל בנושא הצדק החלוקתי. כך למשל, גם לחוקים בנושאים כגון חינוך, בריאות ורווחה יכולות להיות השפעות חלוקתיות. הדבר נובע מכך שפעמים רבות קיים קשר בין נגישותם של אזרחים לשירותים בתחומים שהוזכרו לעיל לבין מצבם החברתי-כלכלי. נוסף על כך, לעיתים יש צורך בדיון מעמיק וממוקד כדי לפענח סוגיות חלוקתיות סמויות מן העין אשר עלולות להתעורר בעקבות הצעת חוק מסוימת, במיוחד בתחומים אשר הקשר בינם ובין הנושא

החלוקתי הוא קשר עקיף. לפיכך, בהצעת חוק זו מוצע לבחון את ההשלכות החלוקתיות הפוטנציאליות של הצעות חוק בכל תחום הקשור, במישרין או בעקיפין, לנושא החלוקתי.

סיכום ביניים

גישת החוק המקראי בהשוואה לחוק הישראלי:

*חשבו האם ניתן למצוא מנגנונים דומים בהלכה היהודית? (מיסים ותמלוגים = פאה לקט ושיכחה, חזקה = שנת שמיטה).

*מה דומה ומה שונה בין המנגנונים החוקיים בישראל של המאה ה-21 למנגנונים ההלכתיים העתיקים?

טקסטים נוספים להעשרה:

"צדק חברתי" / <u>מילים</u> ולחן: יהונתן רוזן	
יש לי לב לב לב לב לב יש חיים אים אים אים אים יש לי כאב אב אב אב אב וחלומות שמתייבשים וצורך מה מה מה מה ממשי לצדק חברתי שישמעו אותי.	יש פתאום משום מקום איזה משהו אמיתי אני לא פוחד להרים את הראש שלי כל מה שאני רוצה זה שיוון הזדמניות וזה לא רק סיסמאות תסתכל ברחובות אנשים לא פוחדים לצאת לרחוב וצועקים.
יש לי לב לב לב לב לב יש חיים אים אים אים אים יש לי כאב אב אב אב אב וחלומות שמתייבשים וצורך מה מה מה מה ממשי לצדק חברתי שישמעו אותי.	זה תפס אותי לא מוכן ולא כלכך מוגן וזה הזמן צד לקחת ולסגור עניין יותר מדי שנים קובר את הראש בתחתונים אבל אותי מספיק השפילו בלי לבקש סליחה אפילו בחלונות הגבוהים אותי הם בטח לא סופרים.

שמיטה / שי דותן

בְּכַת־יֵבֶת שִׁירִים
כְּמוֹ בְּעֵבֹדֶת אֲדָמָה.
עַתָּה לְשֹׁבֶת
לְהִפְקִיר אֶת הַפְּרוֹת
לְנִטְשׁ אֶת הַתְּבוּאָה.
לְחַדֵּל מִלְזַמֵּר
אֶת הַגְּפְנִים.
לְהַנִּיחַ לַפְּחַד (וְלֹא־הִבָּה)
לְיִלֵּל
כְּחֵית הַשָּׂדֶה.

מתוך "בוקר", הוצאת קשב לשירה
שי דותן הוא משורר ישראלי יליד 1969

צדק חלוקתי בבית-הספר ובכיתה:

מטרתן של הדוגמאות המובאות כאן היא לעורר חשיבה בקרב כל קהילה לגבי הנושאים המתאימים לה באופן אישי לדין והעמקה:

- גינון בבית הספר - מי זוכה בפירות?
- אולם ספורט בית-ספרי - לרשות הקהילה כולה?
- טקסים וכינוסים – לקהילת בית-הספר או לקהילה הרחבה?
- זיהוי צורך/בעיה/חֶסֶר ומציאת פתרון ומענה ע"י השכבה הבוגרת והוריה.

סוגיות נוספות הנוגעות לסוגיה הרחבה יותר של שוויון:

- "האנשים השקופים" בבית-הספר (השומר, המזכירה, המנקים...) - תפקידנו מולם.
- נשירה מבית הספר - חינוך ראוי לכולם?
- הגזענות על ההיבט הדתי והאזרחי שלה.
- משפחות מוחלשות – עניין שלהן או עניין לקהילה כולה?
- אקטיביזם חברתי/קהילתי/אזרחי – תפקידו של בית-הספר או גם של הקהילה?
- הירתמות לסיוע בבעיות וקשיים לאומיים.